

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

**у справі за конституційними скаргами Черниш Катерини Миколаївни,
Карась Альони Василівни, Карася Володимира Володимировича
щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 9
частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального
процесуального кодексу України**

Київ
14 жовтня 2026 року
№ 12-р(П)/2026

Справа № 3-185/2025(379/25, 495/25)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна – головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович – доповідач,
Первомайський Олег Олексійович – доповідач,
Різник Сергій Васильович,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними скаргами Черниш Катерини Миколаївни, Карась Альони Василівни, Карася Володимира Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 9 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддів-доповідачів Лемака В.В., Первомайського О.О. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Президент України Зеленський В.О., Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., науковці: Національного університету „Одеська юридична академія“ – доктор юридичних наук, професор Торбас О.О., кандидат юридичних наук, доцент Завтур В.А., кандидат юридичних наук, доцент Стоянов М.М.; Національної

академії внутрішніх справ – кандидат юридичних наук, доцент Сьох К.Я., доктор юридичних наук, професор Таран О.В., доктор юридичних наук, доцент Халюк С.О.; Харківського національного університету внутрішніх справ – доктор юридичних наук, професор Сокурєнко В.В.,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Черниш К.М., Карась А.В., Карась В.В. звернулись до Конституційного Суду України з клопотаннями перевірити на відповідність частині другій статті 55, пунктам 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України (конституційність) пункт 9 частини першої, частину третю статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Відповідно до пункту 9 частини першої статті 309 Кодексу під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про „арешт майна або відмову у ньому“.

За частиною третьою статті 309 Кодексу „інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді“.

Обґрунтовуючи твердження щодо невідповідності Конституції України зазначених приписів Кодексу, Черниш К.М., Карась А.В., Карась В.В. у своїх конституційних скаргах посилаються на окремі приписи Конституції України, на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, практику Європейського суду з прав людини, Кодекс, а також на судові рішення у їхніх справах та у справах інших осіб.

2. Зі змісту конституційних скарг та долучених до них матеріалів убачається таке.

2.1. Відповідно до матеріалів, долучених до конституційної скарги Черниш К.М., слідче управління Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області 14 жовтня 2022 року розпочало кримінальне провадження за ознаками кримінальних правопорушень, визначених частинами третьою, четвертою статті 190 Кримінального кодексу України, а саме за фактом заволодіння у шахрайський спосіб нерухомим майном – будинком померлої особи.

Слідчий слідчого управління Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області постановою від 7 травня 2024 року зазначене нерухоме майно визнав речовим доказом.

Старший слідчий слідчого управління Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області звернувся з погодженим із прокурором клопотанням до слідчого судді Індустріального районного суду міста Дніпропетровська, у якому просив накласти арешт на 1/2 частину приватного будинку, що належить на праві власності Черниш К.М., у спосіб заборони користування, розпорядження та відчуження, а також заборони всім суб'єктам державної реєстрації прав, які здійснюють повноваження у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, вчиняти будь-які реєстраційні дії щодо цього майна. Обґрунтовуючи це клопотання, старший слідчий слідчого управління Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області вказував, що в разі незастосування заходів забезпечення кримінального провадження існує ризик відчуження нерухомого майна, яке є речовим доказом.

Слідчий суддя Індустріального районного суду міста Дніпропетровська ухвалою від 29 травня 2024 року клопотання старшого слідчого слідчого управління Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області задовольнив частково: наклав арешт на 1/2 частину будинку, яка належить на праві власності Черниш К.М., у спосіб заборони її відчуження; в іншій частині клопотання відмовив.

Адвокат Черниш К.М. подав апеляційну скаргу на зазначену ухвалу слідчого судді Індустріального районного суду міста Дніпропетровська.

Дніпровський апеляційний суд ухвалою від 30 вересня 2024 року ухвалу слідчого судді Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 29 травня 2024 року залишив без змін, а апеляційну скаргу – без задоволення.

Представник, який діяв в інтересах Черниш К.М., 30 червня 2025 року звернувся до слідчого судді Центрального районного суду міста Дніпра з клопотанням про скасування арешту майна, накладеного ухвалою слідчого судді Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 29 травня 2024 року.

Слідчий суддя Центрального районного суду міста Дніпра ухвалою від 31 липня 2025 року у задоволенні цього клопотання відмовив.

Адвокат Черниш К.М. звернувся до Дніпровського апеляційного суду з апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді Центрального районного суду міста Дніпра від 31 липня 2025 року.

Суддя Дніпровського апеляційного суду ухвалою від 6 серпня 2025 року відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою адвоката Черниш К.М.

Не погоджуючись із зазначеною ухвалою Дніпровського апеляційного суду, представник Черниш К.М. звернувся з касаційною скаргою до суду касаційної інстанції.

Колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду ухвалою від 2 вересня 2025 року відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою адвоката Черниш К.М., зазначивши, що „суддя апеляційного суду на стадії вирішення питання про відкриття провадження дотримуючись вимог статті 309, частини четвертої статті 399 КПК правильно дійшов висновку про те, що ухвала слідчого судді про залишення без задоволення клопотання заявника про скасування арешту на майно не підлягає перегляду в апеляційному порядку, з огляду на що відмовив у відкритті апеляційного провадження“.

2.2. На думку Черниш К.М., пункт 9 частини першої, частина третя статті 309 Кодексу, які не встановлюють можливості апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна, порушують частину першу статті 8, частину першу статті 55, пункти 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Автор клопотання зазначає, що „рішення про скасування арешту майна фактично являє собою відмову в арешті майна, в той час, як ухвала про відмову в скасуванні арешту майна по своїй суті є рішенням про арешт майна, адже наслідки для прав особи <...> ідентичні: якщо в арешті майна відмовлено чи арешт майна скасовано – втручання в право на мирне володіння майном не відбувається, натомість, коли задоволено клопотання про арешт майна чи відмовлено у скасуванні арешту майна – в право власності відбувається втручання“.

2.3. Із матеріалів, долучених до конституційної скарги Карась А.В., Карася В.В., убачається, що слідче управління Головного управління Національної поліції у Вінницькій області проводить досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками кримінальних правопорушень, визначених частиною третьою статті 190, частиною п'ятою статті 191 Кримінального кодексу України. Підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань стало надходження на адресу правоохоронних органів низки заяв та звернень фізичних та юридичних осіб щодо шахрайського заволодіння та привласнення грошових коштів громадян, залучених як внески на будівництво житлового комплексу „Європейський квартал“ у місті Вінниця.

Слідчий суддя Вінницького міського суду Вінницької області ухвалою від 2 вересня 2020 року клопотання старшого слідчого слідчого управління Головного управління Національної поліції у Вінницькій області про арешт майна задовольнив; наклав арешт на нерухоме майно у спосіб заборони вчинення суб'єктами державної реєстрації, зокрема державними чи приватними

нотаріусами, будь-яких реєстраційних дій щодо однокімнатних квартир, які на праві приватної власності належать Карась А.В.

Адвокат, який діяв в інтересах Карась А.В. та Карася В.В., звернувся до слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області з клопотанням про скасування арешту майна, накладеного ухвалою слідчого судді цього суду від 2 вересня 2020 року.

Слідчий суддя Вінницького міського суду Вінницької області ухвалою від 26 червня 2025 року у задоволенні цього клопотання відмовив.

Вінницький апеляційний суд ухвалою від 24 липня 2025 року відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою адвоката, який діяв в інтересах Карась А.В. та Карася В.В., на ухвалу Вінницького міського суду Вінницької області від 26 червня 2025 року з огляду на те, що статтею 309 Кодексу визначено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування. Кодекс не передбачає можливості апеляційного оскарження ухвал слідчого судді про скасування арешту майна або про відмову у скасуванні такого арешту. Відповідно до вимог частини четвертої статті 399 Кодексу апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду ухвалою від 22 вересня 2025 року відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою представника, який діяв в інтересах Карась А.В. та Карася В.В., на ухвалу Вінницького апеляційного суду від 24 липня 2025 року про відмову у відкритті апеляційного провадження. Верховний Суд зазначив, що суддя апеляційного суду на стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, дотримуючись вимог статті 309, частини четвертої статті 399 Кодексу, правильно дійшов висновку про те, що ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області від 26 червня 2025 року про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту на майно не підлягає перегляду в апеляційному порядку, а тому відмовив у відкритті апеляційного провадження.

2.4. Карась А.В., Карась В.В. у конституційній скарзі твердять, що пункт 9 частини першої статті 309 Кодексу порушує право на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту на майно, визначене, на їхню думку, пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, а також зазначають про порушення оспорюваними приписами Кодексу пункту 1 частини другої статті 129 Конституції України, відповідно до якого основними засадами судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Обґрунтовуючи свою позицію, автори клопотання вказують, що „діючі положення КПК України не містять в собі будь-якого процесуального механізму оскарження ухвал слідчих суддів про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту на майно, що нажаль зводиться до правосуддя лише в межах однієї судової інстанції, без жодного права на апеляційне оскарження таких ухвал, внаслідок чого обмежуються конституційне право особи на апеляційне оскарження судового рішення“.

2.5. Президент України у відповідь на запит судді-доповідача висловив позицію, за якою:

– „законодавець з метою дотримання процесуальних строків, забезпечення своєчасного завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні може встановити обмеження на оскарження в апеляційному порядку рішення, що його ухвалює суд у процесі розгляду справи, але не вирішує її по суті, якщо це не порушує сутності конституційного права на судовий захист“;

– „відсутність у переліку, визначеному частиною першою статті 309 Кодексу, ухвали слідчого судді, постановленої в порядку статті 174 Кодексу, не позбавляє підозрюваного, обвинуваченого права на судовий захист. Положення Кодексу не тільки встановлюють судовий контроль за дотриманням прав і свобод такої особи під час вирішення питання про накладення арешту на майно в порядку статті 173 Кодексу, апеляційного перегляду ухвали слідчого

судді про арешт майна, постановленої в порядку статті 173 Кодексу, розгляду слідчим суддею в порядку статті 174 Кодексу клопотання про скасування арешту майна, а й передбачають інший механізм судового захисту, яким підозрюваний, обвинувачений може скористатися, – можливість подання заперечень проти ухвали слідчого судді, постановленої в порядку статті 174 Кодексу, за наслідками розгляду клопотання про скасування арешту під час підготовчого провадження в суді. Отже, законодавець визначив саме такий спосіб реалізації права особи на судовий захист, здійснення судового контролю щодо законності відповідного рішення слідчого судді“.

2.6. Голова Верховної Ради України щодо питань, порушених у конституційних скаргах, зазначив, що „не вбачається ознак порушень конституційних прав учасників кримінального провадження, закріплених законодавцем приписами пункту 9 частини першої, частини третьої статті 309 КПК України. Порушене правове питання більшою мірою зумовлене особливостями правозастосування судами оскаржуваних норм КПК України, зокрема їх формалізованим правозастосуванням, що може позначатися на ефективності реалізації права на судовий захист“.

3. Розв’язуючи порушені в конституційних скаргах питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. Основний Закон України визначає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави (перше, третє речення частини другої статті 3); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); власність не повинна використовуватися на шкоду людині й суспільству; усі суб’єкти права власності рівні перед законом (друге речення частини третьої, друге речення частини четвертої статті 13).

За статтею 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (частина перша); ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частина четверта); використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі (частина сьома).

Згідно зі статтею 55 Основного Закону України права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга).

3.2. На розвиток указаних конституційних приписів Конституційний Суд України зазначав, що „сутнісний зміст права на судовий захист, що його встановлено частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати як у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами частини другої статті 129 Конституції України, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у статті 6 Конвенції та витлумаченого Європейським судом із прав людини“ [абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021]; „реалізація конституційного права на судовий захист передбачає можливе оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Хоча обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження <...> є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина“ [абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020].

3.3. Розглядаючи питання конституційності приписів актів права, що є підставою для втручання у право власності або інше добросовісне володіння майном, Конституційний Суд України виснував, що „конституційний імператив щодо непорушності права приватної власності скеровано насамперед на забезпечення власника від протиправного втручання в здійснення ним своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження належним йому майном вільно та на власний розсуд“ [друге речення абзацу одинадцятого пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022]; „гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина“; „будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним“ [абзац другий, друге речення абзацу третього підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022].

Конституційний Суд України послідовно обстоює юридичну позицію, за якою „жодний припис Основного Закону України не гарантує захисту незаконного та недобросовісного володіння майном, тимчасово набутого внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності“ (абзац третій підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 30 червня 2022 року № 1-р/2022).

3.4. Приписи Основного Закону України та сформульовані Конституційним Судом України юридичні позиції щодо конституційних гарантій права на судовий захист і права власності за своїм змістом узгоджуються з приписами актів міжнародного права.

Відповідно до статті 8 Всесвітньої декларації людських прав 1948 року „кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основоположних прав, наданих їй конституцією або законом“.

Згідно з Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року на державу, що бере участь у цьому пакті, покладено обов'язок забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб юридичного захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні, а також розвивати можливості судового захисту (підпункти „а“, „b“ пункту 3 статті 2).

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) визначає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, що його установлено законом, який розв'яже спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального звинувачення (перше речення пункту 1 статті 6); кожен, чиї права та свободи, визнані в Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження (стаття 13).

3.5. Європейський суд з прав людини, застосовуючи наведені конвенційні норми у своїй практиці, зазначав, що «пункт 1 статті 6 втілює „право на суд“, за яким право на доступ до суду (тобто право ініціювати провадження у національних судах) є лише один із його аспектів. Для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити діяння, що становить втручання в її права» [рішення у справі *Shestopalova v. Ukraine* / *Шестопалова проти України* від 21 грудня 2017 року (заява № 55339/07), § 16].

Застосовуючи статтю 13 Конвенції, Європейський суд з прав людини послідовно обстоює юридичну позицію, за якою ця стаття Конвенції «гарантує наявність на національному рівні засобу юридичного захисту, який забезпечує реалізацію сутності прав і свобод, гарантованих Конвенцією, незалежно від форми, у якій вони забезпечуються у національному правопорядку. Отже,

стаття 13 вимагає забезпечення національного засобу юридичного захисту, який дає змогу розглянути по суті „обґрунтовану скаргу“ (*arguable complaint*) за Конвенцією та надати належний захист. Обсяг зобов'язань Договірних Держав за статтею 13 Конвенції залежить від характеру скарги заявника; водночас засіб юридичного захисту, якого вимагає стаття 13, має бути „ефективним“ як на практиці, так і за законом» [рішення у справі *Kudła v. Poland* від 26 жовтня 2000 року (заява № 30210/96), § 157].

3.6. За статтею 1 Першого протоколу до Конвенції кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права (абзац перший).

Згідно з юридичною позицією Європейського суду з прав людини „будь-яке втручання у мирне володіння майном повинне відбуватися з дотриманням справедливого балансу між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту фундаментальних прав особи <...>. Необхідного балансу не буде досягнуто, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний і надмірний тягар <...>. Іншими словами, має існувати розумне співвідношення домірності між засобами, що їх було застосовано, та метою, якої прагнуть досягти“ [рішення у справі *East/West Alliance Limited v. Ukraine / East/West Alliance Limited проти України* від 23 січня 2014 року (заява № 19336/04), § 168].

В аспекті конвенційного механізму захисту майнових прав Європейський суд з прав людини також наголошував, що „стаття 1 Першого протоколу не визначає процесуальних вимог <...>. Водночас ця стаття встановлює, що будь-яке втручання у право на мирне володіння майном має супроводжуватися процесуальними гарантіями, які надають відповідній фізичній або юридичній особі практичну можливість викласти свою позицію перед компетентними органами з метою ефективного оскарження заходів, що становлять втручання у права, гарантовані цим приписом. При встановленні того, чи було дотримано цієї

умови, потрібно здійснювати всебічне оцінювання судових та адміністративних процедур, які були застосовані“ [рішення у справі *Forminster Enterprises Limited v. the Czech Republic* від 9 жовтня 2008 року (заява № 38238/04), § 69].

4. Оцінюючи оспорювані приписи на предмет конституційності, Конституційний Суд України виходить із такого.

4.1. За статтею 41 Основного Закону України ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частина четверта).

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55 Конституції України).

Згідно з пунктом 8 частини другої статті 129 Основного Закону України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

4.2. Конституційний Суд України в Рішенні від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 зазначив, що для забезпечення ефективності та дієвості наданих Основним Законом України гарантій та унеможливлення порушення конституційних прав усіх учасників кримінально-процесуальних відносин держава, керована правом та принципом додержання людських прав, зобов’язана відповідним чином організувати систему кримінальної юстиції (абзац другий підпункту 4.8 пункту 4 мотивувальної частини).

Здійснюючи тлумачення конституційних приписів, що визначають право на апеляційний перегляд, Конституційний Суд України у Рішенні від 17 березня 2020 року № 5-р/2020 сформулював юридичну позицію, відповідно до якої право на апеляційний перегляд справи, визначене пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, „є гарантованим правом на перегляд у суді апеляційної інстанції справи, розглянутої судом першої інстанції по суті.

Водночас зазначений конституційний припис не позбавляє законодавця повноваження передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті“; „встановлені обмеження або заборона на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті, не можуть бути свавільними, а мають застосовуватися з легітимною метою, бути домірними (пропорційними) та обґрунтованими, не повинні порушувати сутність конституційного права особи на судовий захист“ (абзаци восьмий, десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини).

Розвиваючи цю юридичну позицію, Конституційний Суд України наголосив: „Верховна Рада України не може довільно визначати, які ухвали слідчого судді підлягають апеляційному оскарженню, а які не підлягають. Законодавець має обов’язок унормовувати це питання в такий спосіб, щоб, з одного боку, ефективно досягати цілей правосуддя, унеможливаючи, зокрема, необґрунтоване зволікання в розгляді судових справ, а з іншого – не позбавляти особу конституційного права на судовий захист і не порушувати інших її людських прав“ [абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 15 липня 2026 року № 6-р(II)/2026].

Отже, право на судовий захист, зокрема в аспекті доступу до суду апеляційної інстанції, не є абсолютним.

За Конституцією України та юридичними позиціями Конституційного Суду України приписи Кодексу можуть установлювати обмеження на реалізацію права на апеляційне оскарження судових рішень, у яких слідчий суддя, суд не вирішує справи по суті. Однак такі обмеження повинні ґрунтуватись на приписах права, що є чіткими та зрозумілими за своїм змістом і передбачуваними за наслідками застосування, мати правомірну мету й бути домірними.

4.3. Аналізуючи відповідність вимозі юридичної визначеності як складника принципу верховенства права (правовладдя) пункту 9 частини першої, частини третьої статті 309 Кодексу, Конституційний Суд України констатує таке.

Приписи частини третьої статті 307, частин першої, другої статті 309 Кодексу визначають перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

Відповідно до пункту 9 частини першої, частини третьої статті 309 Кодексу, що є предметом конституційного контролю у цій справі, до таких ухвал слідчого судді належить ухвала про арешт майна або відмову у ньому; інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Отже, приписи пункту 9 частини першої, частини третьої статті 309 Кодексу чітко, зрозуміло та передбачувано внаормовують відповідні кримінальні процесуальні відносини та не встановлюють права на оскарження в апеляційному порядку під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна.

Із цих міркувань приписи пункту 9 частини першої, частини третьої статті 309 Кодексу відповідають вимозі юридичної визначеності.

4.4. Перевіряючи пункт 9 частини першої, частину третю статті 309 Кодексу на відповідність Конституції України в аспекті встановлення ними правомірної мети обмеження права на оскарження в апеляційному порядку під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна, Конституційний Суд України передусім виходить із того, що „держава має забезпечити правову охорону всім, хто перебуває під її юрисдикцією, зокрема у спосіб ефективного застосування визначених законом кримінально-юридичних засобів та заходів для невідворотності притягнення до юридичної відповідальності тих осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

На виконання вимог Конституції України держава, унормовуючи законом кримінальні процесуальні відносини, має не лише забезпечити дієвість кримінально-процесуального механізму притягнення винуватої особи до юридичної відповідальності, а й надати ефективні гарантії дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб протягом усього часу здійснення такого провадження“ [підпункт 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 21 липня 2026 року № 8-р(II)/2026].

4.5. За Кодексом завданнями кримінального провадження, зокрема, є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (стаття 2).

Згідно з частиною першою статті 7 Кодексу зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, якими, зокрема, є: верховенство права (пункт 1); недоторканність права власності (пункт 9); доступ до правосуддя та обов’язковість судових рішень (пункт 14); забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (пункт 17).

Законодавець, розкриваючи зміст загальних засад кримінального провадження, зокрема щодо забезпечення недоторканності права власності, у Кодексі визначив, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому Кодексом (частина перша статті 16).

4.6. Заходи забезпечення кримінального провадження і підстави їх застосування врегульовано главою 10 розділу II Кодексу.

За статтею 131 Кодексу заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються для досягнення дієвості цього провадження (частина перша); одним із заходів забезпечення кримінального провадження є арешт майна (пункт 7 частини другої).

Відповідно до частини першої статті 170 Кодексу арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна; арешт майна скасовується у встановленому Кодексом порядку (абзац перший).

Інститут арешту майна запроваджено для запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження (перше речення абзацу другого частини першої статті 170 Кодексу).

Арешт майна допускається для забезпечення збереження речових доказів, спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди (частина друга статті 170 Кодексу).

Отже, кримінальний процесуальний інститут арешту майна є засобом забезпечення дієвості кримінального провадження з урахуванням визначених Кодексом завдань. За приписами Кодексу, що розвивають, деталізують та конкретизують конституційні приписи, застосування арешту майна як одного із заходів забезпечення кримінального провадження ґрунтується на принципах

законності, обґрунтованості, пропорційності та судового контролю і має суто тимчасовий характер. Арешт майна є втручанням у право власності або інше добросовісне володіння особи, на майно якої накладено арешт, а тому його може бути застосовано лише на підставі вмотивованого судового рішення.

4.7. За Конституцією України однією з основних засад судочинства є, зокрема, забезпечення права на апеляційний перегляд справи (пункт 8 частини другої статті 129), а не судових рішень, у яких слідчий суддя, суд не розв'язує справу по суті.

У Рішенні від 21 липня 2026 року № 8-р(II)/2026 Конституційний Суд України зазначив: „Держава має простір обдумування щодо внормування законом кримінальних процесуальних відносин із реалізації права на оскарження в апеляційному порядку процесуальних судових рішень, якими вирішуються окремі питання кримінального провадження. Унормовуючи ці відносини, Верховна Рада України має дотримуватись цінностей, принципів та приписів Конституції України“ (абзац восьмий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини).

4.8. Конституційний Суд України в аспекті забезпечення ефективності кримінального провадження в Рішенні від 4 березня 2026 року № 1-р(II)/2026 виснував, що „інституційне забезпечення розгляду кримінального провадження в розумні строки скеровано не лише на охорону прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), а й інших учасників кримінального провадження, особливо потерпілого. Потерпілий має гарантоване право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням фізичної, моральної або майнової шкоди і насамперед зацікавлений у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб той, хто вчинив щодо нього кримінальне правопорушення, був у розумні строки притягнутий до відповідальності в міру своєї вини“ (абзац третій підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини).

Приписи пункту 9 частини першої, частини третьої статті 309, які є предметом конституційного контролю у цій справі, не встановлюють права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна за наслідками розгляду відповідного клопотання.

Таке внормування кримінально-процесуальних відносин обумовлене потребою у забезпеченні ефективності кримінального провадження, запобіганні затягуванню досудового розслідування, зокрема у спосіб неодноразового ініціювання апеляційного перегляду ухвал слідчого судді з того самого питання.

З огляду на наведене Конституційний Суд України вважає, що обмеження оспорюваними приписами Кодексу апеляційного оскарження ухвали слідчого судді за наслідками розгляду клопотання про скасування арешту майна має правомірну мету – забезпечити здійснення досудового розслідування в кримінальному провадженні у розумні строки.

4.9. Оцінюючи домірність установленого пунктом 9 частини першої, частиною третьою статті 309 Кодексу законодавчого обмеження права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна, Конституційний Суд України зазначає таке.

Відповідно до статті 8 Конституції України у її взаємозв'язку з приписами частини третьої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України „верховенство права“ (правовладдя) вимагає, щоб утручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним [абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(П)/2023].

Конституційний Суд України виходить із того, що „принцип домірності (пропорційності) у сфері кримінального права проявляється, зокрема, у тому, що застосовані види покарання та (або) інші заходи кримінально-правового характеру мають бути домірними. Ця вимога є загальною, стосується всіх

випадків застосування видів покарань, інших заходів кримінально-правового характеру“ (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 30 червня 2022 року № 1-р/2022).

У Рішенні від 15 липня 2026 року № 6-р(П)/2026 Конституційний Суд України виснував: „Кримінальний процесуальний закон передбачає комплекс взаємопов'язаних засобів юридичного захисту, у межах якого апеляційне оскарження ухвали слідчого судді є одним зі способів судового контролю, але не єдиним. Альтернативні процесуальні механізми юридичного захисту в кримінальному провадженні мають те саме завдання із забезпечення контролю за законністю дій слідчого, дізнавача, прокурора або слідчого судді та покликані надати особі реальну можливість домогтися поновлення своїх прав і усунення негативних наслідків їх можливого порушення“ (абзац другий підпункту 2.7 пункту 2 мотивувальної частини).

Отже, оцінка домірності втручання у права особи в кримінальному провадженні потребує аналізу приписів Кодексу в аспекті визначення ними альтернативних та ефективних процесуальних механізмів юридичного захисту права особи на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна.

4.10. У статтях 170–174 Кодексу внормовано не лише відносини щодо застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт майна, а й порядок здійснення судового контролю у процедурі арешту майна.

Відповідно до частини першої статті 171 Кодексу арешт накладається на майно слідчим суддею на підставі відповідного клопотання, поданого прокурором, слідчим за погодженням із прокурором, а для забезпечення цивільного позову – також цивільним позивачем.

Вирішуючи питання про арешт майна, слідчий суддя, суд повинен ураховувати низку процесуальних обставин, визначених частиною другою статті 173 Кодексу (правова підстава для арешту майна, можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні, наявність

обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження, наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб тощо), та може відмовити у задоволенні клопотання про арешт майна, якщо особа, що його подала, не доведе потреби у такому арешті, а також наявності ризиків, передбачених абзацом другим частини першої статті 170 Кодексу (частина перша статті 173).

За приписами Кодексу слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи, або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб (частина четверта статті 173).

Відповідно до частини першої статті 174 Кодексу підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні під час розгляду питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково; таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження – судом (абзац перший).

Арешт майна також може бути скасований повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано (абзац другий частини першої статті 174 Кодексу).

Стаття 174 Кодексу не обмежує права підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на повторне звернення до слідчого судді чи суду з клопотанням про скасування арешту майна.

4.11. Аналіз приписів статей 170–174 Кодексу дає підстави для висновку про те, що відсутність можливості апеляційного перегляду ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна компенсується іншими процесуальними гарантіями судового захисту права власності та іншого добросовісного володіння арештованим майном, зокрема:

- обов’язком слідчого судді чи суду під час вирішення питання про арешт майна враховувати обставини, визначені частиною другою статті 173 Кодексу;

- обов’язком слідчого судді чи суду у разі задоволення клопотання про арешт майна застосовувати найменш обтяжливий спосіб арешту майна (частина четверта статті 173 Кодексу);

- правом підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні під час розгляду питання про арешт майна, на звернення до слідчого судді чи суду з клопотанням про скасування арешту майна повністю або частково (абзац перший частини першої статті 174 Кодексу);

- правом підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження на звернення до слідчого судді чи суду з клопотанням про скасування арешту майна у разі, якщо відпала потреба в подальшому застосуванні цього заходу або арешт майна накладено необґрунтовано (абзац другий частини першої статті 174 Кодексу);

- правом особи на повторне звернення до слідчого судді з клопотанням про скасування арешту майна у разі зміни підстав його подальшого застосування;

- правом особи на апеляційне оскарження судового рішення щодо арешту майна (пункт 9 частини першої статті 309 Кодексу).

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України вважає, що пункт 9 частини першої, частина третя статті 309 Кодексу не є законодавчим підґрунтям для надмірного втручання держави у конституційне право особи на судовий захист та право власності або інше добросовісне володіння, оскільки Кодекс

установлює низку ефективних процесуальних гарантій захисту цих прав, насамперед права особи на апеляційне оскарження судового рішення щодо арешту майна.

З огляду на наявність ефективних процесуальних гарантій судового захисту права власності та іншого добросовісного володіння арештованим майном чинне законодавче обмеження права на апеляційне оскарження, встановлене оспорюваними приписами Кодексу, відповідає поставленій правомірній меті та є домірним, оскільки забезпечує справедливий баланс між публічним інтересом у забезпеченні здійснення досудового розслідування в кримінальному провадженні у розумні строки і приватним інтересом особи у захисті її права на судовий захист та права власності або іншого добросовісного володіння.

Отже, пункт 9 частини першої, частина третя статті 309 Кодексу в аспекті встановлення ними обмеження на перегляд в апеляційному порядку під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна не суперечать частині другій статті 3, частині першій статті 8, частинам першій, третій статті 41, частинам першій, другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), пункт 9 частини першої, частину третю статті 309 Кримінального процесуального кодексу України в аспекті встановлення ними обмеження на перегляд в апеляційному порядку під час досудового

розслідування ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту майна.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**